

12. Закон України Про доступ до публічної інформації від 2011 р., № 32. *Офіційний вебпортал парламенту України*. 16 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 02.10.2025).

13. ІМІ зафіксував чотири основні тенденції, що стосуються діяльності блогерів в Україні, – Барометр блогосфери. *Інститут масової інформації*. 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/imi-zafiksuvav-chotyry-osnovni-tendentsiyi-shho-stosuyutsya-diyalnosti-blogeriv-v-ukrayini-barometr-i53845> (дата звернення: 02.10.2025).

УДК 070.4:316.774(477)

АДАПТАЦІЯ ЖАНРУ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ДОСВІД «УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВДИ»

К. Є. Сітневська, В. Ю. Василенко

Анотація. У статті досліджено трансформацію жанру журналістських розслідувань в Україні в умовах воєнного стану та цифровізації. Предметом аналізу є тематичний фокус і методи роботи журналістів-розслідувачів, зокрема на прикладі матеріалів онлайн-видання «Українська правда». Використано методи контент-аналізу, порівняння та узагальнення. Встановлено, що традиційні практики (робота з джерелами, спостереження) поєднуються з інноваційними інструментами, зокрема аналізом соціальних мереж та відкритих баз даних. Результати свідчать про збереження фундаментальних принципів об'єктивності та точності під час адаптації жанру до сучасних суспільних викликів.

Ключові слова: журналістські розслідування, цифровізація, адаптація жанру, соціальні мережі.

Вступ. В Україні за умов воєнного стану і постійних соціальних змін та викликів журналістські розслідування є основним інструментом інформування громадськості про актуальні проблеми та злочини, які замовчуються або ж приховуються. Такі матеріали відіграють важливу роль у викритті зловживань владою, порушень людських прав та конституційних законів, корупції та інших гострих суспільних проблем.

Тема журналістських розслідувань неодноразово розглядалась у працях таких вітчизняних дослідників, як М. Нетреба, Л. Василика, А. Яковець, О. Ящук. Специфіка та жанрові особливості журналістських розслідувань досліджувались О. Глушко, Н. Нікітіною. М. Василенко оцінював вплив воєнного стану на сам процес розслідування. Тенденції розвитку сучасного журналістського розслідування в контексті розвитку нових медіа розглядали Л. Зубенко та Л. Темченко [1]. Зарубіжні дослідники також активно аналізували тему журналістських розслідувань, наприклад, Ів Аньєс [2], Марк Лі Хантер [3], колектив Bellingscat, Елізабет Давід-Барретт [4], Слободан Томіч [4].

Проте щоб дослідити адаптацію журналістики, зокрема розслідувань, до сучасних викликів, наприклад, цифровізації, інформаційної війни та зростання конкуренції між медіа, варто провести більш детальний аналіз. Насамперед варто дослідити тематичне наповнення і розглядати цей аспект не лише крізь призму авторів та їх зацікавленість у тій чи іншій сфері, а й з точки зору аудиторії, аналізуючи суспільний інтерес. Вивчення методів, які використовують у своїй роботі журналісти-розслідувачі, допоможе оцінити ефективність інноваційних підходів та практик для збору й перевірки інформації, і окреслити їх вплив на якість та достовірність розслідувань.

Основна частина. Активна цифровізація приводить до змін споживацьких уподобань та способів отримання інформації. Провідні українські медіа, які раніше на просторах інтернету були лише вебверсіями друкованих примірників, зараз обирають інші формати, завдяки яким можуть поєднувати інтерактивність, мультимедійність і водночас відповідати запиту аудиторії. Зважаючи на це, стає помітним той факт, що журналістика України зазнає модифікації творчих методів і підходів. У своєму дослідженні Л. Василик стверджувала, що зараз медіа-індустрія невинно змінюється, а перед лідерами традиційної комунікації постають нові виклики [5, с. 2].

Трансформація діяльності журналістів безпосередньо вплинула на особливості жанру. Журналістські розслідування, які вчені розглядають як метод і жанр, зазнали інноваційних змін. Сутність журналістського розслідування полягає у зборі, перевірці та систематизації ін-

формації, яка часто є прихованою, складною для отримання або викликає суспільний резонанс. Такі розслідування ґрунтуються на принципах об'єктивності, правдивості, точності.

Як стверджує О. Глушко, журналістське розслідування – це жанр аналітичної публіцистики, який має на меті знайти приховані від широкої громадськості причини суспільних проблем, які впливові кола намагаються замовчувати [6, с. 1]. І. Хоменко доводить, що у визначенні «журналістське розслідування» вбачаємо ґрунтовне вивчення одним або кількома журналістами прихованих явищ, які можуть негативно відобразитись на суспільстві або ж становити небезпеку. Метою дослідження є подальша публікація зібраних фактів [7, с. 36].

Журналіст-розслідувач не може використовувати інформацію без ретельної перевірки, тому що презумпції достовірності джерела не існує. Інформатор може банально збрехати, маніпулювати даними або помилитися. Медійникам, що спеціалізуються на новинах, джерела зазвичай вільніше надають інформацію, прагнучи досягнути певних цілей або ж заради власного просування. Від журналістів-розслідувачів інформацію, зазвичай, замовчують, щоб запобігти розкриттю фактів, що можуть скомпрометувати органи влади, політиків, певні інституції тощо. Процес розслідування складних, вагомих проблем вимагає не тільки часу, затрат фізичних сил, розумової енергії, нервового напруження, а й сміливості. Нерідко викриття й оприлюднення реальних причин суспільних негараздів ставало викликом існуючій системі, владі, її високопосадовцям, зазначає О. Глушко у своїй статті «“Вищий пілотаж” журналістики» [6].

Теоретична концепція досі залишається актуальною, проте методи розслідування мають схильність застарівати і перетворюватися в інші підходи та практики. Відсоток оновлення залежить від часу, досягнень технічного і наукового мислення та потреб суспільства [8, с. 10].

Н. Цибікова стверджує, що в першу чергу значних змін зазнав заголовок, який має бути максимально інформативним та завершеним у семантичному плані. Його завдання полягає у тому, щоб дати читачеві уявлення про зміст тексту та узагальнити головне. Заголовок в онлайн-виданні має відобразити тему або головну суть новини. Образні газетні заголовки для інтернету не підходять [9, с. 46].

Трансформація методів популяризації матеріалів, у тому числі й розслідувань, відіграє значну роль. Згідно з тенденціями сучасного світу, молоді користувачі відають перевагу більш інтерактивним джерелам отримання інформації, зокрема Instagram, Facebook та X (Twitter). Дослідники називають соціальні мережі найбільшими платформами для поширення та популяризації контенту [10]. Тому не дивно, що станом на сьогодні соцмережі є серйозним конкурентом традиційним медіа, вони стають найбільш відвідуваними ресурсами в інтернеті. І лише зміна правил гри та звичної практики, врятували онлайн-видання. Завдяки інтеграції із соцмережами, медіа можуть не тільки втримувати свої позиції на інформаційному фронті, але й залучати нову молодшу аудиторію. Популярність почали здобувати й особисто автори. Аудиторія має можливість поширювати ті розслідування, які їм подобаються, та надсилати їх для інших користувачів, водночас збільшуючи просування журналістських матеріалів.

Наприклад, «Українська правда» зіштовхнулася з викликами, спричиненими зростанням популярності соціальних мереж, тиском із боку влади та умовами воєнного стану. Явище, яке часто називають «перша війна у TikTok», визначило швидкість та оперативність як ключові чинники в боротьбі за увагу аудиторії. Як зазначає М. Василенко, під час повномасштабного вторгнення журналістське розслідування здобуло неповторні, драматичні риси, спричинені небезпечними умовами, в яких працюють репортери та аналітики [11, с. 4].

Аналіз тематичного фокусу розслідувань «Української правди» за період квітень–жовтень 2024 року дозволяє виділити 4 категорії проблем, які розкриваються у зазначених матеріалах, – це корупція та зловживання владою, схеми обходу санкцій, військові злочини і незаконний виїзд за кордон. Саме вони і є основними темами, над якими працюють журналісти-розслідувачі. Із визначених категорій було взято по одній публікації для аналізу та порівняння. Актуальність виокремлених тематичних категорій визначалась за трьома критеріями: важливість теми, викриття та ексклюзивність.

Оцінюючи та узагальнюючи дані репрезентовані у діаграмі, створеній на основі власного аналізу, бачимо, що в межах досліджуваного періоду найбільш популярною серед аудиторії

стала тематика незаконного виїзду за кордон чиновників та «блогерів-волонтерів» (рис. 1). На YouTube каналі онлайн-видання відео розслідувань цієї категорії в середньому набирають близько 790 тисяч переглядів [12]. Друге місце за популярністю серед читачів посідає тема корупції та перевищення повноважень. Кількість матеріалів, що розкриває цю проблематику, становить 65 % від усіх журналістських розслідувань «Української правди» з квітня по жовтень 2024 року. Близько 300 тис. переглядів сягають викриття військових злочинів, число цих публікацій за останні пів року є найменшим. Найменшу зацікавленість у аудиторії викликає тема уникнення санкцій, що може свідчити про прагнення українців фокусуватись на внутрішніх проблемах України.

Рис. 1. Середня кількість переглядів на YouTube журналістських розслідувань «Української правди»

Аналіз методів розслідування виявив як незмінні, так і трансформовані підходи. Традиційні методи, зокрема особисті спостереження та робота з власними джерелами в правоохоронних чи владних органах, залишаються фундаментальними. У справі «Як Україна втрачає гроші на закупівлях озброєнь» саме особисті джерела УП надали найвагомішу інформацію та навіть документи, які було стерто [13]. Після публікації розслідування про неправомірні вказівки директора НАБУ Кривоноса, проти інформаторів УП було відкрито кримінальне провадження. Саме злита ними ухвала на обшук у Олексія Чернишова, стала для журналістів причиною детальніше розібратись у цій справі.

Трансформація методів у першу чергу проявилася через використання соціальних мереж, наприклад Instagram. Якщо проаналізувати фото чи відео, можна дізнатись місце, де воно було зроблено, та приблизний час, а також додаткову інформацію, яку на перший погляд важко знайти. Скажімо, у розслідуванні про обхід санкцій рф, завдяки відстеженню контенту на сторінках автосалонів росії та відео з кортежами політиків, журналісти дізнались приблизну кількість незаконно завезених авто, їх марки та моделі [14]. Відкритий доступ до реєстрів, декларацій, судових постановів і рішень значно полегшив роботу журналістам та мінімізував потребу офіційно звертатись до відповідних установ. Запити не лише потребували більшого часу на отримання інформації, інколи вони навмисно ігнорувалися, щоб приховати інформацію від медіа, чого не вдається зробити зараз із відкритими даними. Ресурс Import Genius, який містить відомості про імпорт автомобілів у різні країни світу, став ключовим джерелом у розслідуванні «Як оточення Путіна під санкціями продовжує купувати Rolls-Royce та Maybach» [14]. Судові рішення та постанови Кабінету Міністрів України розкрили основний перебіг справи про закупівлю озброєння, яку досі так і не здійснили. Інноваційні підходи та методи журналістських розслідувань дають можливість «Українській правді» ефективніше збирати та перевіряти інформацію, а також додатково підсилювати аргументи своїх публікацій.

Висновок. Наше дослідження демонструє глибоке розуміння ролі журналістських розслідувань у сучасній українській журналістиці та акцентує увагу на адаптації цього жанру до викликів цифровізації, війни та зростання конкуренції. Журналістські розслідування мають чітку аналітичну спрямованість і орієнтовані на викриття прихованих проблем. Їх сутність полягає у зборі, перевірці й систематизації інформації, яка є складною для отримання, але критично важливою для суспільства. Водночас такі розслідування характеризуються високими ризиками, вимагають ретельної перевірки фактів, незалежності джерел і комплексного аналізу.

Ми проаналізували традиційні методи роботи УП, зокрема роботу з джерелами й особистими спостереженнями, і зафіксували, що вони доповнюються інноваційними підходами, включаючи аналіз даних із соціальних мереж, використання відкритих реєстрів і баз даних, що підвищує ефективність збору й перевірки інформації, сприяючи об'єктивності та достовірності матеріалів. Значущість дослідження полягає у висвітленні впливу сучасних умов на журналістику, що підкреслює роль «Української правди» як інструмента контролю влади й захисту демократичних цінностей. Робота також демонструє, як цифровізація й соціальні мережі змінюють підходи до створення й поширення журналістських матеріалів, забезпечуючи їх релевантність для сучасної аудиторії. Технологічний прогрес і потреби суспільства диктують адаптацію методів журналістики, залишаючи незмінними її ключові принципи: об'єктивність, правдивість та точність. Журналістське розслідування залишається фундаментальним елементом демократичного суспільства, сприяючи прозорості, відповідальності влади та розширенню прав громадян.

Abstract. The article examines the transformation of investigative journalism in Ukraine under martial law and digitalization. The subject of analysis is the thematic focus and working methods of investigative journalists, particularly based on materials from the online edition *Ukrainska Pravda*. The study applies content analysis, comparison, and generalization methods. It is established that traditional practices (working with sources, observation) are combined with innovative tools such as social media analysis and open databases. The results demonstrate the preservation of fundamental principles of objectivity and accuracy while adapting the genre to contemporary social challenges.

Keywords: investigative journalism, digitalization, genre adaptation, social media.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубенко Л. А., Темченко Л. В. Журналістські розслідування: нові платформи. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2018. Вип. 9. С. 33–38. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fszmk/program_5b0548972cb77.pdf#page=34 (дата звернення: 21.09.2025).
2. Julia Luck, Tanjev Schultz. Investigative Data Journalism in a Globalized World. *Journalism Research*. 2019. URL: <https://journalistik.online/en/paper-en/investigative-data-journalism-in-a-globalized-world/> (дата звернення: 26.09.2025).
3. Mark Lee Hunter. The Global investigative journalism casebook. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2012. 255 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000217636> (дата звернення: 25.09.2025).
4. Elizabeth David-Barrett, Slobodan Tomic. News never sleeps: When and how transnational investigative journalism complements law enforcement in the fight against global corruption. *SOCACE*. 2022. URL: <https://static1.squarespace.com/static/63e4aef3ae07ad445eed03b5/t/6481bc4abdc18e26af648b08/1686223969960/news-never-sleeps-bn14.pdf> (дата звернення: 26.09.2025).
5. Василик Л. Конвергенція та крос-медійність: дискурс термінологічної парадигми. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістські науки. 2017. № 883. С. 3–10. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/4cf50a40-5912-43dc-9aab-af981234eb12/full> (дата звернення: 20.09.2025).
6. Глушко О. К. «Вищий пілотаж» журналістики. *Наукові записки інституту журналістики*. 2006. Т. 22. С. 115–122. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1446> (дата звернення: 23.09.2025).
7. Хоменко І. Функціональність журналістського розслідування в українському медійному просторі: погляд практика. *Актуальні проблеми масової комунікації*. 2013. Вип. 14. С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_24
8. Гринько А. Сприйняття неетичних практик українськими журналістами: кодекси та повсякденна етика. *Central European Journal of Communication*. 2012. № 2. С. 259–274.
9. Цибікова Н. Заголовок як диктемне ім'я тексту інтернет-новин. *Вісник Забайкальського державного університету*. 2011. № 2. С. 45–50.
10. Українські медіа, ставлення та довіра у 2024 р. *USAID*. URL: https://drive.google.com/file/d/1kwsclr3Qm2QaqaIVv0_14saWRFY_NXWb/view?pli=1 (дата звернення: 16.09.2025).

11. Василенко М. К. Журналістське розслідування в умовах воєнного стану. Межі аналітики. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/373879667_Zurnalistske_rozsliduvanna_v_umovah_voennogo_stanu_M_ezi_analitiki (дата звернення: 21.09.2025).
12. Розслідування. *Українська правда. YouTube channel*. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLOT9YOKeWXv9hTrqJlde54feoV6HKuLjE> (дата звернення: 27.09.2025).
13. Як Україна втрачає гроші на закупівлях озброєнь під час війни. *Українська правда. YouTube channel*. 03.10.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sq38XXh23FY> (дата звернення: 25.09.2025).
14. Як оточення Путіна під санкціями продовжує купувати Rolls-Royce та Maybach. *Українська правда. YouTube channel*. 01.04.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=H6waIgW-a2s> (дата звернення: 25.09.2025).